

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра музичного мистецтва

РОЗВИТОК ОРКЕСТРОВОГО ВИКОНАВСТВА В УКРАЇНІ В ХХ –
ПОЧ. ХХІ СТ.

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконав: студент

Спеціальності 025 Музичне мистецтво
Освітньо-професійної (наукової)
програми Музичне мистецтво
Сіра Тетяна Юріївна

Керівник професор Марцинковський С.Л.

Рецензент професор Левченко М.Г.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Формування та розвиток оркестрового виконавства в Україні	6
1.1. Першоджерела народного оркестрового виконавства в Україні.....	6
1.2. Основні етапи розвитку оркестрового виконавства.....	11
РОЗДІЛ 2. Специфіка та структура оркестру народних інструментів	16
2.1. Загальна структура українського народного оркестру.....	16
2.2. Темброві характеристики та специфіка загального оркестрового колориту.....	20
2.3. Види та типи оркестрів народних інструментів.....	22
РОЗДІЛ 3. Оркестрове виконавство як культуротворчий простір	27
3.1. Провідні народні оркестри в Україні та їх концертна діяльність.....	27
3.2. Репертуарна специфіка сучасних народних оркестрів.....	32
3.3. Творчий потенціал народних оркестрових колективів в Україні.....	37
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41
ДОДАТКИ	
Додаток А.....	47
Додаток Б.....	51

ВСТУП

Актуальність теми. У період активного розвитку національної культури в Україні, який почався в часи проголошення незалежності, особливого значення набуває оркестрове виконавське мистецтво на народних інструментах. Саме такі колективи є носіями багатовікових традицій українського музичного мистецтва, адже вивчення їх складу, репертуару, виконавських особливостей є дуже актуальним питанням для усвідомлення самобутності, неповторності нашої національної культури в загальноєвропейському просторі, а також для подальшого поштовху розвитку оркестрової національної культури в діалозі та взаємодії з сучасними потребами суспільства.

Питання розвитку оркестру народних інструментів розглядалися і розглядаються різними дослідниками музичної творчості. Серед них виділимо роботи Л. Пасічняк, В. Дейнеги, які розглядають питання репертуару академічних оркестрів народних інструментів. Аспекти методики роботи з оркестром народних інструментів обговорюються в дослідженнях В. Комаренка, М. Прокопенка, В. Гуцала, О. Ільченка, С. Марцинковського та інших. Проте, діяльність оркестрів народних інструментів як художнє явище, як соціальна форма виконавства залишається поза увагою і вивчена ще недостатньо і, відповідно, заслуговує більшої уваги з боку дослідників.

Отже, вивчення виконавської діяльності оркестрів народних інструментів, визначення їх ролі у культуротворчому процесі визначає актуальність теми даної магістерської роботи: **«Розвиток оркестрового виконавства в Україні».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема даної роботи відповідає науковим програмам, планам, темам і науково-тематичному профілю кафедри музичного мистецтва «Акмеологічний підхід до фахової підготовки викладачів музичного мистецтва».

Мета дослідження – прослідкувати шлях формування і розвитку оркестрового виконавства в Україні, акцентуючи увагу на етапі ХХ – поч. ХХІ ст.

Завдання дослідження.

Відповідно до мети визначаються головні завдання магістерської роботи:

- 1) Визначити джерела становлення та розвитку оркестрового виконавства в Україні;
- 2) Виявити своєрідність оркестрового виконавства на українських народних інструментах;
- 3) Вивчити репертуар провідних оркестрових колективів;
- 4) Визначити національну специфіку творів, що виконуються оркестровими колективами;
- 5) Окреслити сучасні тенденції розвитку оркестрового виконавства в Україні.

Об'єктом дослідження є оркестрове виконавство як самобутнє явище української національної культури.

Предметом дослідження є процес розвитку оркестрового виконавського мистецтва в ХХ – поч. ХХІ ст.

Методи дослідження: Основними методами в даній магістерській роботі є: *компаративний* – вивчення методичної та теоретичної літератури, що стосується даної теми; *теоретичний* – осмислення змісту основних понять і термінів, пов'язаних з народно-оркестровим виконавством; *системний* – визначення основних складових оркестру, *історичний* – виявлення основних етапів історичного розвитку оркестру українських народних інструментів; *аналітичний та практичний методи*, спрямовані на аналіз творчої діяльності оркестрів та їх репертуарів.

Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що в даній магістерській роботі зроблено спробу комплексного вивчення оркестрового виконавства в Україні від розгляду формування до вивчення сучасних тенденцій розвитку оркестрового виконавства.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали і висновки даного дослідження можуть бути використані закладах вищої освіти в курсах методики викладання музичних дисциплін, у педагогічній діяльності викладачів які є керівниками оркестрових колективів. Також матеріали роботи можуть бути використані в подальших дослідженнях даної проблеми.

Апробація результатів дослідження.

Магістерська робота обговорювалася на засіданнях кафедри музичного мистецтва факультету «Культури і мистецтв» Херсонського державного університету.

Структура дослідження.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і двох додатків. Загальний обсяг роботи складає 51 сторінку, з них 40 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складає 55 позицій.

РОЗДІЛ 1

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ОРКЕСТРОВОГО ВИКОНАВСТВА НА УКРАЇНІ

1.1. Джерела народного оркестрового виконавства на Україні

Зародження українського інструментарію має дуже давні корені. Ще за часів язичництва музичний інструментарій використовувався в обрядових дійствах, під час певних ритуальних дій. І, хоча інструментальна музика тих часів була примітивною, все ж таки ми можемо говорити про наявність певного інструментарію. За наскальними малюнками, археологічними знахідками можна стверджувати, що вже в стародавні часи були відомими в першу чергу ударні інструменти – бубон та барабан. Їх функція була організуюча. Тобто за допомогою барабанів, люди первісного суспільства координували колективні рухи під час праці та відпочинку. Дуже цікаві історичні довідки щодо виникнення певних ударних інструментів наводить А. Гуменюк у своїй праці «Українські народні інструменти»: «Бубни...виникли...ще в той час, коли головним способом добування їжі для людини було мисливство. М'ясо убитих звірів і тварин було їжею, а шкіра – одягом. Обробляючи шкіру, первісні мисливці натягували її на спеціальні пристосування або на звичайний пень дерева. Можливо й випадково трапилось так, що людина натягнула шкіру на дуплисте дерево. Доторкнувшись до сухої шкіри рукою, вона почула виразний протяжний звук, який істотно відрізнявся від короткого і сухого звуку, утворюваного ударами палиці в дуплисте дерево. Ця якісна різниця в звучанні була зафіксована. ..Воно й зрозуміло: адже легкий обідок з дерева, обтягнутий сухою шкірою, куди зручніший для користування, ніж важка колода» [9, с.14].

Також в стародавні часи поряд з ударними виникли і духові інструменти. Їх виготовляли з предметів, що були поруч і за допомогою

яких можна було відтворити звук. Наприклад, роги чи порожні кістки тварин, мушлі, трубки з очерету або інших рослин. Так як і ударні інструменти, духові спочатку мали прикладне значення. Їх використовували пастухи, мисливці, передаючи сигнали один одному. Про знахідки первісних духових інструментів писали в газеті «Вечірній Київ»: «...на території Клепиковського району Рязанської області під час розкопок поселення первісних мисливців і рибалок серед 5 тисяч різноманітних предметів знайдено три флейти, зроблені з трубчастих кісток тварин...» [9, с.14]. Або «...при розкопці Чорної могили біля Чернігова знайдено ріг тура, який водився на цій території ще в X ст. нашої ери. Як виявилось, це не просто ріг, а труба, на якій можна видобути лише один звук. Такі найпростіші інструменти мисливці століттями використовували для зв'язку» [25, с.24-25].

В період Київської Русі активного розвитку здобуло мистецтво скоморохів, а разом з цим активніше пішов і розвиток музичного інструментарію. Широко використовувалися гуслі, потім гудок. До групи ударних додалися «бряцкало» (мідні тарілочки), накри, тулумбаси. Великої популярності набувають цимбали, лютня, скрипка. Серед духових поширюються жалійка, різні рогові та дерев'яні труби, сопілки. До речі, побутування перших інструментів широко оспівувалося і в народних піснях. Наприклад:

«На вулиці дудка грає,

Мене мати не пускає,

Ой, йой, йой!»

або

«Ой, дівчата голубочки,

Візьміть мене по грибочки;

Ви будете гриби брати,

А я буду в дудку грати».

Дудкою називали сопілку. І, наприклад, в наступній пісні сопілка оспівується як інструмент, на якому свої почуття висловлює закоханий козак:

«Риплять вози та бряжчать ярма,
Воли ремигають;
Попереду козаченько
В *сопілочку* грає.

А *сопілка* з барвіночка,
Оріхове денце.
Прийди, прийди, козаченьку,
Потіш моє серце.

У XVI – XVII століттях завдяки поширенню мистецтва кобзарів та лірників, широкого розповсюдження здобули кобзи та колісні ліри. Кобзарі відігравали велику роль в розвитку музичної культури українського народу. «...Виконуючи в супроводі кобзи запальні думи та пісні, вони (кобзарі) піднімали маси на боротьбу з іноземними загарбниками. Недарма шляхетський суд виніс смертний вирок бандуристам Прокопові, Скрязі, Василеві Варченкові, Михайлові – зятю Сокового та іншим...» [25, с.108].

У репертуарі лірників більше були присутні тужливі пісні про важку сирітську долю.

Почали утворюватись музичні цехи, де музиканти вже гуртувалися в ансамблі. Їх діяльність була пов'язана з обслуговуванням урочистих церемоній, парадів, родинних ритуалів.

Широко побутувала інструментальна музика на Запорізькій Січі. Кожний полк мав свій оркестр, до якого входили трубачі, сурмачі, довбиши та пищалки.

Пізніше, оркестри з'явилися при панських маєтках (оркестр Брюховецького, оркестр Мазепи, оркестр Тарновського). Правда вони

були за складом переважно струнні, духові та рогові. Оркестрантами були спочатку кріпаки, але виконавський рівень був досить високим. І це підтверджується висловом А. Залеського про один з таких оркестрів: «В Пирятинському повіті в 30-х роках існував оркестр Марковича, який користувався популярністю в околиці. Оркестр складався винятково з власних селян, яких використовували і для інших потреб. Так, відомий переказ, що велика кам'яна церква в с. Калужинцях (Пирятинського повіту) була побудована музикантами із оркестру Марковича... Можна думати, що музична освіта кріпаків-артистів була більш-менш задовільною, виходячи з того, що кріпацькі оркестри виконували п'єси класичних авторів, ... увертюри і арії з опери Белліні, Галеві, Даніцетті, Мейєрбера, Моцарта та інше» [9, с.14]

Одним з традиційних і популярних народних інструментальних ансамблів став ансамбль «Троїсті музики». Точних відомостей про час виникнення цього ансамблю немає. Перші згадки про нього з'являються наприкінці XVIII – початку XIX століття. Так, наприклад, у своєму щоденнику Князь Долгорукий у 1817 році записав: «У господаря три музиканти: один грав на скрипці, другий на віолончелі, третій на цимбалах. Оркестр цей дуже нагадує напівпанські витівки, ...але грав дуже стройно тутешні звичні танці» [10, с.159]. Згадував про троїсту музику і відомий український композитор М.Лисенко: «Нарешті, п'єси суто танцювального характеру виконуються спеціальною грою на скрипці, цимбалах, з додатком ударного інструмента бубна і становлять так звану в народі «троїсту музику»» [33, с.12-13].

Походження назви троїстих музик має різні тлумачення. Наприклад, К. Квітка стверджує, що «музіка» – це гра на скрипці або гра інструментального ансамблю за участю скрипки. Музіки – це множина від слова «музіка» у значенні «скрипаль»; воно означає «музиканти», тільки ті, що входять до складу ансамблю, у якому є скрипка» [23, с.55]

У той же час А. Гуменюк та А. Іваницький пояснюють назву ансамблю «троїсті музики» з точки зору кількості музикантів, які грають разом. Як правило їх три, інструментів також три. Звідси і назва. Інколи назву троїстих музик визначають не за кількістю виконавців, а за кількістю партій, яких також три (мелодія, гармонічний і ритмічний супровід) [23, с.56].

Своє тлумачення дає Ігор Мацієвський, який зазначає, що термін «троїста музика» буквально означає потроєна музика або потроєний скрипаль). Він наголошує, що така назва використовувалася для традиційних сільських інструментальних ансамблів. Але дослідник не погоджується з трактуванням терміна, що троїста музика – це три музиканти і вважає, що: «1) кількість музикантів в троїстій музиці коливається від двох до п'яти осіб і навіть більше <...> 2) назва «троїста музика» застосовується до типу ансамблю, який в народі поряд з нею має безліч інших назв, де кількісна ознака ніяк не виявляється» [13, с. 96].

Про «троїстих музик» також зустрічаються згадки в народних піснях. Наприклад:

Як випив я горілочки, то вже я упився:

Заграй мені, капелиста, щоб я не журився!

Маю плуга, маю рало, маю, що потрібно.

Заграй мені, капелиста, не так дрібно січки.

Заграй мені, капелиста, все по-старосвітські [17, с.8]

Основною функцією цього ансамблю був супровід обрядів (календарних, весільних), танців, народних свят тощо. Термін «троїста музика» В.К.Лебедев розглядає як «потрійна музика» [25]. Тобто диференціація партій в оркестрі була потрійна:

1. Партія мелодичної лінії (як правило виконував скрипаль, мелодична лінія була найбільш розвиненою і віртуозною);
2. Партія гармонічного плану (цимбали, друга скрипка, басоля)

3. Ритмічна партія (метро-ритмічний фундамент – бубон, барабан)

Однак, як відмічає А. Гуменюк, постійними інструментами троїстих музик були тільки скрипка і бубон. Інші постійно змінювалися.

Найбільшого розквіту троїсті музики набули у ХІХ столітті. В ансамблях почав розширюватися інструментальний склад, розширювалася кількість видів інструментів, зростав професіоналізм виконавців.

В.К. Лебедев у своїй праці «Використання народних музичних інструментів» влучно відмічає: «Ансамбль «троїста музика» - це зерно, в якому закладена основа оркестру українських народних інструментів» [25, с.35]

Безумовно, музиканти з панських оркестрів, про які йшла мова вище, і музиканти троїстих музика спілкувалися між собою, що сприяло взаємообміну і репертуаром, і досвідом, і виконавською технікою.

Першою спробою утворити оркестр українських народних інструментів можна вважати ХІІ Археологічний з'їзд, який відбувся в 1902 році у Харкові. Його організатором був відомий музикант-бандурист Гнат Хоткевич, який вирішив всіх виконавців – солістів, ансамблістів, троїстих музик поєднати в єдиний оркестр. І після цього оркестрові колективи почали утворюватися по різних містах України. Серед найвідоміших оркестр Всеукраїнського музичного товариства ім. М. Леонтовича, оркестр кобзарів при клубі «Металіст» у Харкові та інші.

1.2. Основні етапи розвитку оркестрового виконавства

Саме з 1902 року починається активний розвиток оркестрового виконавства на Україні.

Історію його розвитку умовно можна поділити на декілька етапів. Періодизацію пропонує С. Марцинковський у своїй праці «Основи інструментування» [36, с.9]. Автор виділяє 4 фази:

1. Перша фаза – 1902 – 1941 роки – основу інструментальних колективів утворюють ліри та бандури;
2. Друга фаза – 40-ві – 50-ті роки ХХ століття – фундамент оркестру утворюють чотириструнні домри, до яких додають сопілки, бандури, цимбали та інші українські народні інструменти;
3. Третя фаза – 60-ті роки ХХ століття – в основу інструментальних колективів покладено смичковий квінтет. Найбільше використання такі ансамблі і оркестри отримують в професійному виконавстві;
4. Четверта фаза – 70-ті – 2000-ні роки – базис оркестру утворює кобзо-смичковий склад, у поєднанні з яким духові, фрикційні, щипкові, струнно-ударні та ударні інструменти утворюють колективи придатні для використання їх в учбовій, самодіяльній і професійній практиці [36, с.9].

Поштовхом для розвитку оркестрів народних інструментів на Україні в кожний окремий період були певні події. Так, в перший період, поштовхом до бурхливого розвитку української національної культури і, зокрема, оркестрових колективів стало проголошення незалежності України в 1918 році. І відразу на початку 20-х років виникає багато професійних і самодіяльних колективів:

- Перша капела кобзарів;
- Оркестр народних інструментів при Українському радіо «МІК» (мандоліни і концертини);
- Оркестр кобзарів при клубі «Металург», м. Харків (художній керівник Л.Гайдамака). Цей колектив був першою експериментальною лабораторією модернізації українських народних музичних інструментів. Л. Гайдамака із музичним майстром С. Снігирьовим розробили конструкцію оркестрових бандур (п'якколо, прими і басы), які використовувалися в ансамблі. Пізніше до ансамблю було введено квінтет лір, цимбали і сопілки

з хроматичним строєм, свірель, трембіти, ударні інструменти. Дослідники стверджують, що за характером укомплектування це вже був справжній оркестр українських народних інструментів. Провідною групою оркестру Л. Гайдамака визначив групу бандур, стверджуючи, що ці інструменти мають широкі можливості. Важливу роль українського оркестру народних інструментів клубу «Металург» у розвитку народно-оркестрового виконавства України відзначив П. Козицький: «Загальна звучність цієї оркестри надзвичайно своєрідна і справляє цілком закінчене у відношенні рівноваги оркестрових груп, сполучення тембрів, гучності звуку, враження» [9].

- Капела бандуристів в м. Полтава (художній керівник Володимир Кабачок, 1925 рік);
- Київська капела бандуристів.

Всі ці інструментальні ансамблі і оркестри переважно виконували танцювальну музику, обробки пісень для інструментальних колективів, супроводжували хоровий та сольний спів тощо.

У повоєнний період виникають оркестри нового складу. Наприклад ансамблі цимбалістів, ансамблі сопілкарів і дударів. Особливе місце в цей період належить Мельницько-Подільському оркестру українських народних інструментів (організатор і керівник Василь Зуляк). Оркестр вирізнявся тим, що до його складу входили старовинні народні інструменти – ліра, басоля, бугай, решето, луска, коза тощо. Оркестрові групи в оркестрі були дещо неврівноваженими, але забарвлення відрізнялося неабиякою самобутністю. Один з рецензентів писав: «Треба було мати справжню відвагу, щоб об'єднати всі ці, здавалося б, у переважній більшості немилослухні інструменти, модернізувати, вдосконалити їх і добитися від них тієї краси і сили звучання, а також майстерності виконання» [9, .с.15]

Пізніше інструментальний склад Мельницько-Подільського оркестру збільшувався, удосконалювався. Введено було кілька родин інструментів – сопілки, цимбали, смичкові, ударні, бандури-прими, кларнети, трембіти, контрабаси, сурми, баяни, кобзи (малі, середні, великі). Репертуар Мельнице-Подільського українського оркестру народних інструментів відзначався жанрово-стильовою багатоманітністю. Основу репертуару колективу складали обробки народних мелодій. Серед них: «Віночок з українських народних пісень» А. Бобира, «Подільська фантазія», «Подільська весільна», І. Вимера, «Сюїта на українські теми», «Сюїта на теми румунських пісень», «Концертна п'єса», Полька «Рах-цях-цях» І. Міського, «Сюїта з українських народних пісень» Д.Пшеничного, «Румунська мелодія», «Фантазія на теми пісень Поділля» Б. Шейка. Чільне місце в репертуарі оркестру також займали перекладення класичних творів вітчизняних і зарубіжних композиторів («Вступ», «Козачок», «Український танець» з опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Космочанка», «Гротескна полька» з балету «Сойчине крило» А.Кос-Анатольського, «Інтродукція» до п'єси Т. Шевченка «Назар Стодоля» П. Ніщинського, «Прелюд пам'яті Т. Шевченка» Я. Степового, «Полонез» М. Огінського, «Солодка мрія» П. Чайковського). Поруч із цим до репертуару колективу входила низка вокальних творів, які виконувалися у супроводі оркестру. [43]

Популярність оркестру була відзначена у численних відгуках і рецензіях: «З 1960-х рр. Мельнице-Подільський український оркестр народних інструментів проводив активну концертно-гастрольну діяльність. Його виступи проходили у Києві, Львові, Тернопільській, Хмельницькій, Житомирській, Чернівецькій, Одеській областях. Концертні програми оркестру розпочиналися розповіддю про Надзбруччя, мешканців цього краю і про народні музичні інструменти, на яких грали артисти колективу. Виступи оркестру відзначалися

розмаїттям концертних програм і високою виконавською майстерністю. Резонанс діяльності колективу був досить широким, оркестр швидко здобув визнання і любов численних шанувальників» [43, с.98].

У 60-ті роки виникає новий самодіяльний оркестр, діяльність якого відмічається високим виконавським рівнем – це оркестр Уманського районного будинку культури Черкаської області. Його керівником був Михайло Баранишин. Оркестр був досить великим, включав всі групи інструментів. Більшість оркестрантів мали професійну музичну освіту. Не дивно, що гру цього оркестру високо оцінювали, бо вона відрізнялася злагожденістю, врівноваженістю ансамблевого звучання і високою виконавською майстерністю.

В 70-ті роки самодіяльні народні оркестри набули широкої популярності і відкривалися у будинках культури, клубах. Їх діяльність і популярність довели необхідність професійних народних оркестрів, які набували всеукраїнського значення.

Таким чином, історія розвитку інструментарію на Україні має дуже тривалий шлях розвитку, потягом якого відбувався довгий процес переходу від традиційних форм музикування українського народу до утворення самобутнього оркестру українських народних інструментів, який є справжнім феноменом в українській музичній культурі.

Розвиток оркестру українських народних інструментів, який уперше на з'явився на початку ХХ століття, можна умовно поділити на чотири періоди:

1. 1902 – 1941 рр.;
2. 40-ві – 50-ті роки ХХ століття;
3. 60-ті роки ХХ століття;
4. 70-ті роки ХХ століття – 2000-ні роки.

Протягом цих чотирьох етапів самодіяльні оркестри народних інструментів довели потребу і можливість створення професійних оркестрів державного значення.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА ТА СТРУКТУРА ОРКЕСТРУ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

2.1. Загальна структура українського народного оркестру

Розкриваючи сутність структури українського народного оркестру, необхідно відразу наголосити на тому, що структура його буде залежати від «національних особливостей музичної культури» [9, с.14]. Тобто, на відміну від симфонічного оркестру, який має загальноприйнятий класичний склад, оркестр українських народних інструментів не має постійного, усталеного інструментарію. Це пояснюється тим, що він часто формується за національними і регіональними ознаками.

Основним же критерієм оркестру є наявність певних оркестрових груп, тобто груп споріднених інструментів, де об'єднані споріднені інструменти, ті, що мають однаковий характер звучання, але різні за діапазоном та розміром. Саме наявність груп і вирізняє оркестр від інструментального ансамблю.

В Україні на сьогоднішній день існує два типи оркестрів народних інструментів:

- струнно-смичковий оркестр;
- струнно-щипковий оркестр.

Один з дослідників, який розглядає оркестр народних інструментів Нелюбов Р.М., відзначає, що струнно-смичковий оркестр народних інструментів називають українським, а струнно-щипковий – академічним.

У будь-якому разі і один, і другий склади оркестрів мають великі виражальні можливості. Вони за звучанням захоплюють весь музичний діапазон, велику динамічну шкалу і технічну досконалість.

Що ж є основою одного і другого складу оркестрів?

Основою українського оркестру народних інструментів, тобто струнно-смичкового, є, відповідно, група струнно-смичкових інструментів (її склад такий самий як і в симфонічному оркестрі), а також інші інструменти - дерев'яні духові, струнно-щипкові такі як кобзи, бандури, ударні інструменти, цимбали та баяни та деякі інструменти застосовуються епізодично.

Всі інструменти можна поділити на шість основних груп [49]:

- група струнно-смичкових інструментів – основа оркестру (перші, другі скрипки, альт, віолончелі, контрабаси);
- група бандур – розподіляється на дві, або рідше на три партії;
- група кобз –прими 1 -2, альти тенори, ритмові кобзи, баси та контрабаси.;
- група цимбалів – розподіляється на дві партії;
- група духових інструментів – сопілка, флейта, мала флейта, гобой, кларнет, баян;
- група ударних інструментів – литаври або тулумбаси, дзвіночки, бубон, великий барабан з тарілкою, бухало, трикутник, малий барабан.

Епізодично ж можуть використовуватись інструменти: бугай, берниця, бийкоза, козобас, сопілка-альт, сопілка-тенор, сопілка-бас, сурма, окарини, трембіти, кувиці, ліра, коза, дрімба, ріжок, жоломіга, дубельтівка, труба, тромбон.

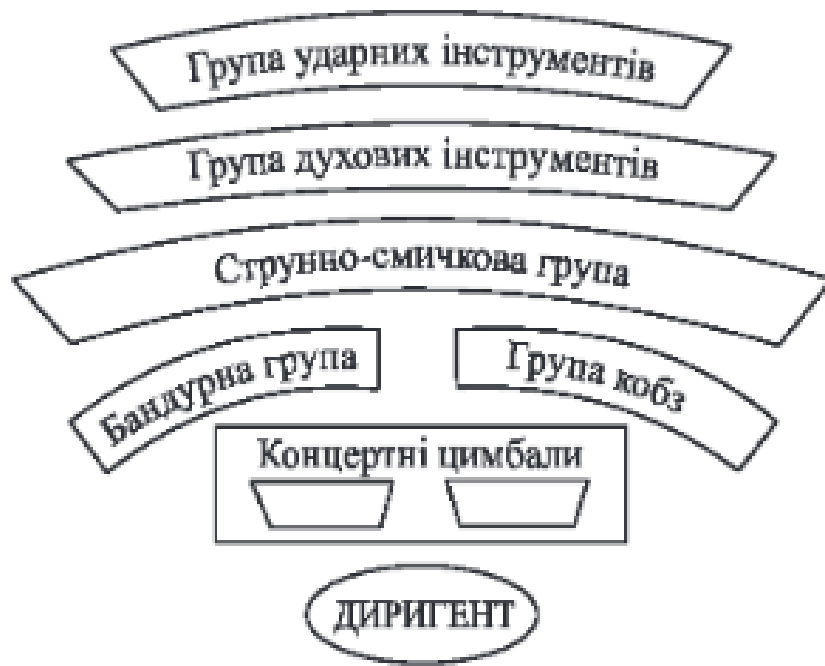

Рис. 2.1.1[49]

В основі академічного оркестру народних інструментів, тобто струнно-щипкового, відповідно є:

Група струнно-щипкових інструментів. Це можуть бути домри або кобзи:

- перші;
- другі;
- альти;
- тенори;
- баси;
- контрабаси.

Група балалайок, до якої входить п'ять різновидів:

- прими;
- секунди;
- альти;
- баси;
- контрабаси.

І група баянів складається з шести інструментів:

- піколо;
- перший баян;
- другий баян;
- баритон;
- бас;
- контрабас.

Група цимбалів – одна дві.

Група ударних інструментів – литаври, бубон, трикутник, тарілки, малий і великий барабани, дзвіночки, ксилофон тощо.

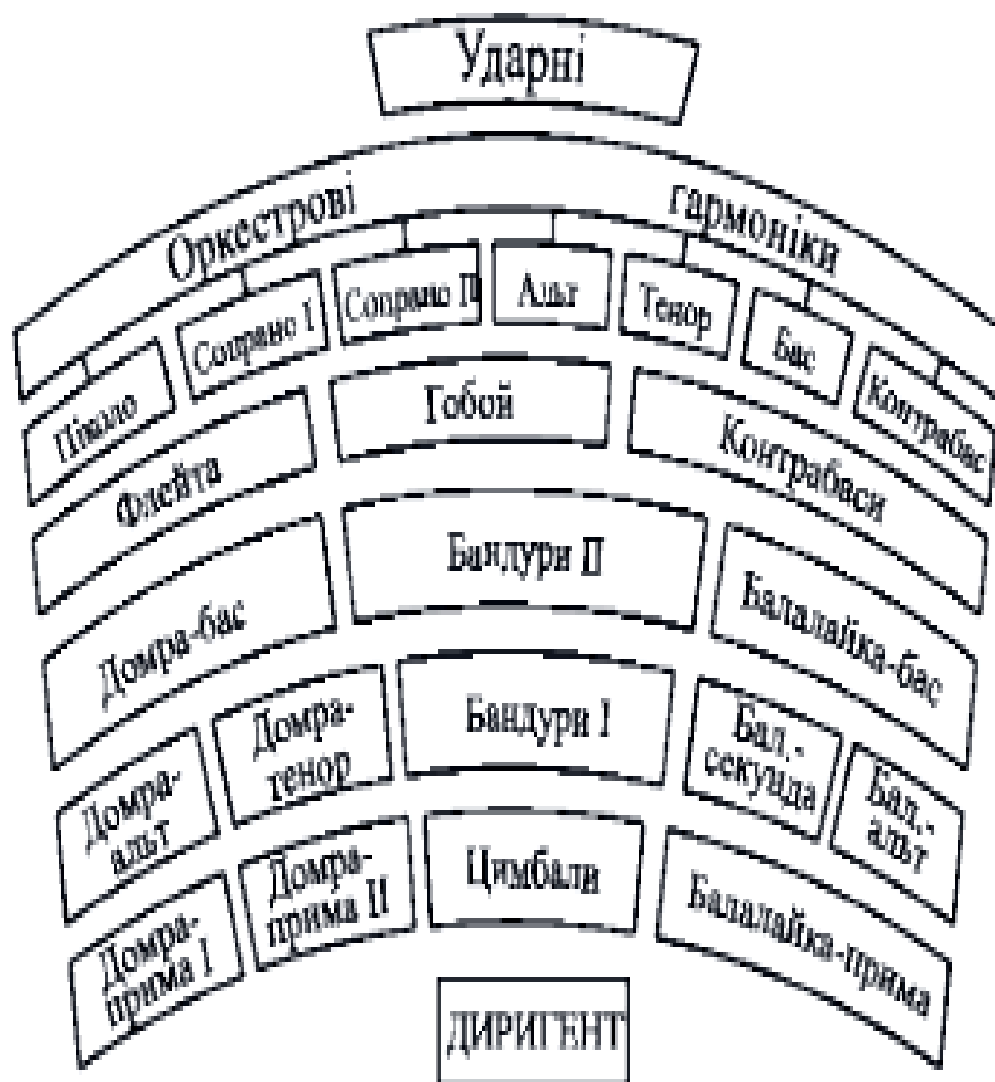

Рис.2.1.2 [49]

2.2. Темброві характеристики та специфіка загального оркестрового колориту

Темброва специфіка українського народного оркестру відрізняється самобутністю і оригінальністю. В першу чергу це відтворення національного колориту звучання.

Кожна з груп народного оркестру виконує певну функцію, маючи свої темброві характеристики, а в цілому це утворює багато тембровий організм, який здатен втілювати будь-які образи.

Дослідники феномену українського народного оркестру визначають його головні темброві характеристики за такими позиціями:

- «наявність чотирьох контрастних груп музичних інструментів;
- збалансованість оркестрових груп та автономність засобів художньої виразності;
- темброві характеристики струнно-смичкової групи та дерев'яних духових інструментів аналогічні із симфонічним оркестром;
- група кобз може виконувати основну мелодичну функцію або функцію акомпанементу;
- група бандур та цимбали надають звучанню специфічної колоритності;
- баяни розширюють темброві можливості, посилюють загальну звучність оркестру;
- група ударних інструментів доповнює виражальні можливості оркестру» [14, с.32].

Саме темброва специфіка оркестру українських народних інструментів робить його звучання національно-специфічним. Не випадково керівники провідних народних оркестрів на Україні намагаються зберігати і вводити в партитури аутентичні народні інструменти. Навіть епізодичне їх використання надає специфічності

тембровому забарвленню, неповторності колориту, винайденню нових фарб у звучанні обробок народних пісень.

Необхідно пригадати, що в репертуарі народних оркестрів багато сучасної музики, музики композиторів ХХ – початку ХХІ століття, а сучасна музика потребує й сучасних підходів, новітнього звучання оркестру, нових прийомів гри та звуковидобування на інструментах. Саме з цією метою українські митці продовжують вдосконалювати народні музичні інструменти. Так, наприклад, Р.Гриньків – значно удосконалив бандуру, Г. Агратіна, Т. Баран, І. Дутчак, Д. Попічук, – урізноманітнили цимбали, Ю. Збандут – сім'ю кобз зі значними технічними й художніми можливостями.

Ще один аспект, що стосується тембрової забарвленості – це перекладення різних творів світової класики для народного оркестру. Тут також виникає питання тембрової специфіки, Тобто, репродукуючи образний зміст певного твору у перекладені для народного оркестру, необхідно розуміти, що існує ризик викривлення художнього образу музичного твору і тут дуже влучно відмічає В. Дейнега, що «...в інструментальній музиці в центрі творчого мислення знаходиться в першу чергу емоційне сприйняття образного змісту, що ґрунтується на комплексній дії засобів музичної виразності. У процесі перекладення (інструментовки) розуміння особливостей тембрового розвитку дорівнює емоційному стану сприйняття. Тому, переосмислення темброво-логічної послідовності розвитку музичного матеріалу не руйнує його основного художнього змісту, а висвітлює його в іншому тембровому аспекті» [14, с.4]

Взагалі, за тембровими можливостями інструменти народного оркестру за способами звукоутворення В. Дейнега поділяє на три групи [14]:

- однорідні;
- відносно-однорідні;

- різнорідні.

У самотійному звучанні вони утворюють одну темброву барву, а в поєднанні – зовсім іншу. Композитори вдаються до змішування тембрів саме для виявлення нового тембрового забарвлення, динамічного посилення щільності, утворення нових тембрових пластів.

Необхідно звернути увагу на таке поняття як темброва драматургія, яка має важливе значення в оркестрових творах. Типовим прийомом тембрової драматургії є контрастне протиставлення різних інструментальних груп виконавців.

Ще одним прийомом тембрової драматургії є динамізація фактури. Вона будується на поступовому додаванні інструментів поки не буде задіяно весь виконавський склад і таким чином фактура набуде максимального ущільнення. Взагалі такий прийом є характерним для українського національного фольклору.

Іноді дійовим драматургічним засобом виступають безпосередньо колористичні прийоми, коли композитори, даючи політ творчій фантазії, застосовують незвичайні темброві поєднання, або темброві ефекти, які мають підґрунття в самій імпровізаційній стихії народної музики, у вигадках народних музикантів.

2.3. Види та типи оркестрів народних інструментів

Перш ніж розглянути види і типи оркестрів, розглянемо які визначення дають дослідники поняттю «оркестр» взагалі.

У підручнику з інструментознавства С. Хащеватська дає таке визначення: «Оркестр – ...великий колектив музикантів, які, володіючи різноманітними інструментами, спільно виконують один твір». О.Ільченко у своєму визначенні акцентує увагу на структурному компоненті: «...це об'єднання в органічне ціле великої кількості музичних інструментів, що групуються в окремі оркестрові групи

споріднених чи відносно споріднених інструментів; фактична всеохопленість музичного діапазону... значний потенціал тембральної сфери...» [26, с.68]. І саме такий акцент на структурному компоненті виводить нас до типологізацію оркестрів народних інструментів.

В загальному вигляді народні оркестри можна поділити на два типи:

- однорідні;
- мішані.

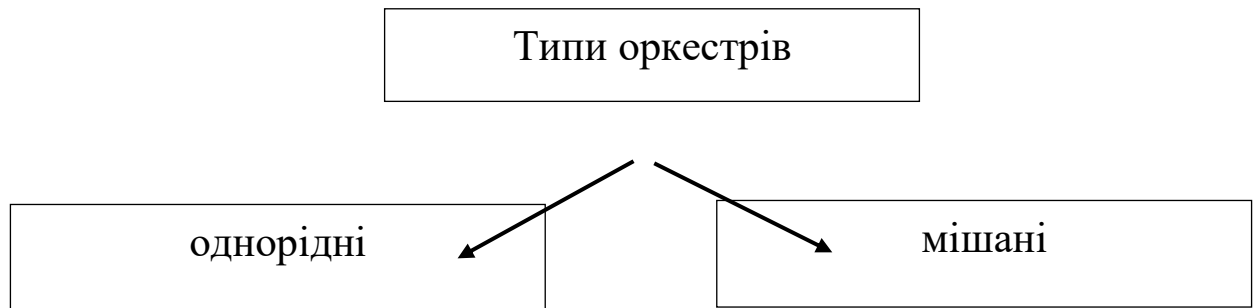

Рис. 2.3.1

А вже кожен тип включає кілька видів оркестрів або ансамблів народних інструментів.

Так, до однорідних оркестрів можна віднести:

- ансамбль бандур;
- ансамбль цимбалів;
- оркестр баяністів;
- ансамбль сопілкарів.

До мішаних:

- струнно-смичковий оркестр (український);
- струнно-щипковий оркестр (академічний).

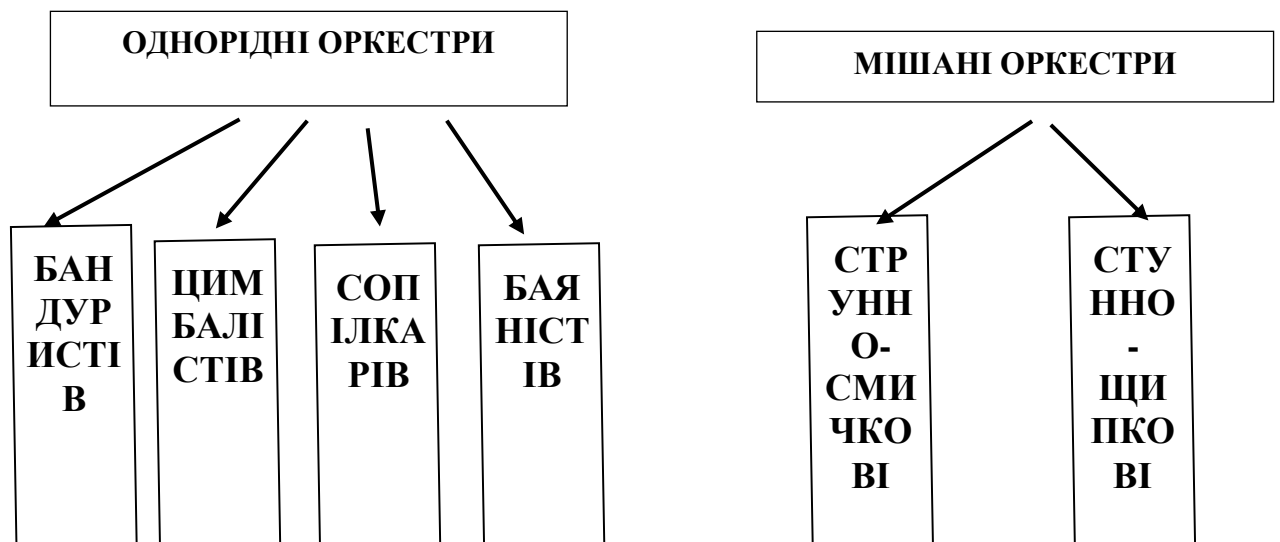

Рис.2.3.2

Кожен з видів оркестрів має свої характерні особливості і виразно-технічні можливості.

Перші ансамблі бандуристів почали формуватися ще дуже давно, вони базувалися на традиціях кобзарського мистецтва і переважно супроводжували свій спів. Пізніше утворилися професійні капели бандуристів, де вже використовуються оновлені і удосконалені оркестрові бандури. Відповідно, сучасні капели бандуристів у своєму складі мають такий склад бандур:

- бандури перші;
- бандури другі;
- бандури-альти (звучать на квінту нижче від перших та других бандур);
- бандури-баси;
- бандури-контрабаси.

Такий склад повністю забезпечує високохудожнє звучання колективу, захоплюючи всі регістри, маючи повнокровну тембральну забарвленість звучання.

Цимбали не дуже часто поєднувалися в оркестр. Частіше це були невеличкі інструментальні ансамблі, які більшою мірою побутували на Західній Україні. Але вони відрізнялися оригінальністю та самобутністю.

Перший ансамбль цимбалістів було створено в 1949 році на Тернопільщині, його засновником та керівником був О. Зуляк. Пізніше подібну ідею втілював у життя випускник Київської консерваторії М. Щербань, який організував оркестр цимбалістів на Буковині. До складу його оркестру входило більше двадцяти музикантів. Цей ансамбль брав участь у різних мистецьких конкурсах, фестивалях, концертах і був удостоєний звання Народного.

Цимбалісти різнобарвного звучання в ансамблях і оркестрах досягають за допомогою різних способів звуковидобування. Наприклад, без приглушування, або з приглушуванням.

У репертуарі ансамблю цимбалістів широко використовуються обробки народних пісень, переклади відомих класичних творів тощо.

Оригінальністю та самобутністю вирізняється ансамбль сопілкарів. Сучасний ансамбль сопілкарів має усталений склад. Удосконалення музичних інструментів, спілок в даному випадку, який було здійснено кам'янець-подільськими сопілкарями М. Грушевським і П. Цинкаловим, дало можливість ансамблю охопити значний виконавський діапазон – від мі контроктави, до мі 4 октави. У склад ансамблю сопілкарів входять сопілки прими, альти, тенори, басы, контрабасы. Такий склад ансамблю може втілити широке коло образів.

Особливе значення серед однорідних оркестрів посідає оркестр баяністів. Взагалі баян – є одним з найбільш популярних інструментів, маючи широкі виконавські можливості. В першу чергу, баяни використовуються у сольній практиці, але не менш яскраво представлені в ансамблевій і оркестровій практиці.

Оркестри баяністів бувають чотирьох видів, які виділяє у своєму підручнику С. Хашчеватська:

- «1 тип – оркестр стандартних баянів з готовими акордами. Складається з чотирьох партій – перша, друга, акомпанемент, бас);
- 2 тип – оркестр, що складається з оркестрових гармонік – піколо, прими першої та другої, альти, тенора, баса, контрабаса.
- 3 тип – оркестр тембрових і оркестрових гармонік. Це найбільш удосконалений і сучасний тип оркестру, який має великі звукові і темброві можливості.
- 4 тип – оркестр мішаного складу, до якого належать різноманітні види гармонік, концертину, фортепіано, контрабас і ударні інструменти» [49, с.45]

Своєрідність оркестрів баяністів в тому, що звучання такого колективу можна наблизити до будь-якого тембру за допомогою певних комбінацій і тембрових змін через спеціальний пристрій, який змінює забарвлення і висотне положення звука.

Крім того, баянам притаманна велика динамічна градація відтінків – від піаніссімо до фортіссімо, широке коло штрихів, які відрізняються характером звучання, наприклад нон легато і деташе, стакато, спікато і маркато. До специфічних прийомів відноситься тремоло міхом та рикошет, що також надає особливого тембрового забарвлення.

Відмітимо, що оркестр українських народних інструментів є національно-самобутнім колективом, діяльність якого має велике значення особливо в сучасних умовах відродження національної культури.

Завдяки специфічному інструментарію, тембровій самобутності та принципам організації оркестру українських народних оркестрів, які пов'язані з національними особливостями музичної культури України, колектив може виконувати різноманітний репертуар як в жанрово-стильовому, так і в художньо-образному відношенні.

РОЗДІЛ 3 ОРКЕСТРОВЕ ВИКОНАВСТВО ЯК КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ПРОСТІР

3.1. Провідні народні оркестри на Україні та їх діяльність

Вже з самого початку виникнення професійних оркестрів українських народних інструментів з'явилися такі, які можна було назвати провідними, діяльність яких стала відомою по всій країні.

Серед перших відомих оркестрів можна назвати **Академічний оркестр народної та популярної музики Українського радіо**. Активну свою діяльність він розпочинає в 1959 році і продовжує до сьогодні.

В оркестрів – 35 музикантів. За складом він поділяється на 5 груп:

- струнно-смичкові (скрипки перші — п'ять, скрипки другі — чотири, альти — два, віолончелі — дві, контрабас - один);
- струнно-щипкові (бандури — п'ять, кобзи-прими — дві, кобзи-тенор-дві);
- струнно-ударні — цимбали концертні — двоє.
- Духові: сопілка — одна, флейти — дві, гобої — два, кларнети — два, баяни — два, фагот — один.
- Ударні: литаври, бубон, малий барабан, великий барабан, трикутник.

Використовуються також і епізодичні інструменти — ліра, свиріль, бугай, козобас та інші.

У різні часи оркестр очолювали наступні художні керівники: Володимир Комаренко, Микола Хіврич, Андрій Наумов, Андрій Бобир, Валерій Варакута, Святослав Литвиненко і з 2013 року – Михайло Пікульський.

Оркестр активно бере участь у різноманітних мистецьких заходах. Особливо цінними є його фондові записи, здійснені в одній з найкращих

та найбільших в Європі студій звукозапису — Великій студії Будинку звукозапису Українського радіо.

Одним з найвідоміших народних оркестрів на сьогоднішній день є **Національний академічний оркестр народних інструментів**. У його складі грають кращі музиканти.

В оркестрі більше сорока інструментів, причому не тільки класичні, а й багато регіональних і старовинних. Так, поряд з бандурами, цимбалами, скрипками, сопілками використовуються автентичні українські інструменти такі як рубель, качалка, бугай, козобас, деркач та ін. Звичайно це розширює темброву палітру звучання оркестру, плекаючи таким чином старовинну традицію та культуру, розширює репертуарні можливості.

Так у складі оркестру 5 груп інструментів:

- струнно-смичкова група оркестру;
- група кобз;
- група цимбал;
- група бандур;
- духовна група оркестру.

Оркестр може репрезентувати інструментальну музику всіх регіонів нашої країни. На сьогодні в репертуарі оркестру понад 3000 творів.

Вже більше 25 років Національний академічний оркестр народних інструментів очолює композитор, народний артист України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, професор Віктор Омелянович Гуцал (див. Додаток А) Під його керівництвом оркестр досяг високої професійної майстерності, набув популярності не тільки в Україні, а й за її межами.

Віктор Гуцал сам робить аранжування для оркестру. В його доробку понад 500 оркестровок та аранжувань та оригінальних творів. Наприклад, серед них «Запорізький марш, написаний в 1969 році. Він, можна сказати, став візитною карткою оркестру (див. Додаток Б).

Поряд з В.Гуцалом диригентами в оркестрі працюють, набуваючи досвіду, молоді диригенти Корінь Іван Леонідович та Кунтий Олег Богданович.

Досить відомим оркестром українських народних інструментів є **оркестр Дрогобицького музичного коледжу ім. В. Барвінського** (див. Додаток А). Не дивлячись на те, що це навчальний оркестр і в його складі більшість студентів, колектив набув певної відомості по всій Україні, концертуючи з цікавими програмами по різних куточках нашої країни.

Склад оркестру українських народних інструментів насичений різними за тембрами, яскравими та колоритними інструментами. Це і цимбали, і сопілка, і струнні інструменти, баяни, кларнет, і, звичайно, бандури. Це дає можливість грати репертуар різного роду. Колектив активно працює з фольклорним матеріалом, який характерний для їхнього регіону, з класичними творами і, навіть, з сучасними (див. Додаток Б). Керує оркестром Юрій Чумак, в минулому випускник даного навчального закладу.

Яскравим і відомим також є **Оркестр українських народних інструментів Львівської національної музичної академії ім. М.В. Лисенка**. Вперше створено було цей колектив в 1970 році молодим львівським композитором, випускником кафедри народних інструментів Львівської консерваторії Мирославом Корчинським.

Основну групу оркестру складають струнно-смічкові інструменти, а також акордеони, бандури, кобзи, сопілки, концертні цимбали, кларнети, епізодично – флейти, а також група ударних інструментів.

Пізніше, з 1976 року, оркестр очолив випускник диригентської кафедри по класу М.Колеси – Юрій Балух, потім Петро Свердлик, а з 2008 року – Ярослав Олексів.

В репертуарі оркестру різноманітні твори – і народна музика, як вокальна, так і інструментальна, і твори світової класики, і твори вітчизняних композиторів XIX – XXI ст. Тембровий колорит оркестру відрізняється унікальністю і оригінальністю.

У 2014 році Оркестр українських народних інструментів ЛНМА імені М. В. Лисенка записав свій перший диск, до якого увійшло 13 творів у виконанні Оркестру (див. Додаток А).

Ще один молодий, але вже досить відомий **Український народний оркестр «Мамай» Полтавської обласної філармонії**. Він був створений відносно недавно, у 2009 році. До його складу увійшли тридцять високопрофесійних музикантів, які віртуозно володіють музичними інструментами, майстерно і з натхненням доносять музичні твори до слухача.

Художнім керівником колективу став високопрофесійний музикант, заслужений працівник культури України Микола Іванович Жорновий (див. Додаток А).

Репертуар оркестру різноманітний як в жанровому, так і в стильовому відношенні. Сам М. Жорновий робить багато аранжувань для свого колективу.

З оркестром часто виступають провідні артисти-солісти Полтавської філармонії (народна артистка України Наталія Хоменко, заслужені артисти України Валентина Колісник, солісти Олена Шевченко, Лідія Кретьова та Ігор Година; солісти-інструменталісти Світлана Тищик (кобза, домра), Сергій Прокопишин (флейта)), а також і солісти Національної філармонії України, лауреати Міжнародних конкурсів – заслужена артистка України Валентина Матюшенко, заслужений артист України Вадим Чернокондратенко, народний артист України Сергій Гринченко та інші.

Ще одним відомим Київським оркестром є **Народний оркестр народних інструментів Міжнародного центру культури і мистецтв**

профспілок України, який був створений в 1958 році. Його очолила – заслужений працівник культури України – Вікторія Васильєва (див. Додаток А).

В репертуарі колективу різноманітний репертуар – від класики до аранжованих естрадних пісень, що дає можливість виступати для широкого кола слухачів..

Цікаво, що основним напрямком своєї діяльності колектив обрав благодійну спрямованість. З оркестром в благодійних акціях часто беруть участь відомі українські співаки. Серед них – народні артисти України - Лариса Остапенко, Анатолій Кочерга, Владлен Грицюк, Фемій Мустафаєв, Леонід Сандуленко, Олександр Василенко.

Поряд з діяльністю «дорослих» колективів хочеться з акцентувати увагу і на дитячих оркестрах народних інструментів, які також набули великої популярності. Серед таких колективів **Дитячий народний оркестр Харківського обласного палацу дитячої та юнацької творчості**. Його історія почалася в 1970 році. Ініціатором створення колективу був молодий талановитий музикант В. Городовенко.

Не дивлячись на те, що оркестр дитячий, жанрово-стильова палітра репертуару дуже різноманітна – від класики до сучасності. Обов'язковими в репертуарі оркестру є твори відомого українського композитора М. Кармінського, який плідно співпрацював з колективом і спеціально для нього написав ряд творів, наприклад, сюїта «Фанфари в лісі», театралізована композиція «Нам 40 років», пісні «Червона краватка» та «Вогнище» на слова І. Муратова [29, с.16]. А також твори інших харківських композиторів, зокрема А. Гайденка, О. Литвинова, М. Стецюна, Г. Цицалюка та ін.

Не можна не згадати і **оркестр українських народних інструментів «Венцерада»**, заснований заслуженим працівником культури України Віктором Киселем на базі Херсонського фахового

коледжу музичного мистецтва у 1991 році після проголошення незалежності України (див. Додаток А).

Хоч колектив є відносно молодим, його діяльність стала відомою не тільки в нашому місті, а й по всій Україні і, навіть, за її межами. Колектив неодноразово виїжджав з гастроями до Польщі, Турції, Прибалтики.

Показовим є те, що в репертуарі оркестру не тільки обробки народних пісень, твори українських композиторів, а й автентичний фольклор нашої Херсонщини, який сам керівник колективу, Віктор Іванович, збирав по селах і робив аранжування для «Венцеради», враховуючи самотній виконавський склад колективу.

Під керівництвом В.І. Кисіля оркестр став лауреатом I Всеукраїнського конкурсу фольклорних ансамблів серед навчальних закладів Міністерства культури України.

3.2. Репертуарна специфіка сучасних народних оркестрів

Репертуар є головним чинником в успішній діяльності того чи іншого оркестру і оркестру українських народних інструментів зокрема.

Для виявлення репертуарної специфіки оркестрів українських народних інструментів ми звернулися до програм різноманітних конкурсів і фестивалів, де брали участь не тільки солісти, а й ансамблі та оркестри. А саме це:

1. Восьмий Всеукраїнський відкритий конкурс баяністів-акордеоністів «Візерунки Прикарпаття», IX-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX–XXI століть» (ДДПУ ім. І. Франка, 1–4 грудня 2015 року): програма. Дрогобич : Посвіт, 2015. 24 с. [5]
2. Другий відкритий Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах «Поліський вернісаж» (м. Семенівка, 17–19 травня 2013 року): програма. Семенівка, 2013. – 30 с [19]

3. Другий Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. II-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі ХХ–ХХІ століть» (Дрогобич, 25–28 березня 2009 року): програма. Дрогобич: Посвіт, 2009. 40 с. [20]
4. Перший Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. Міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі ХХ–ХХІ століть» (Дрогобич, 25–30 березня 2007 року): програма. Дрогобич: Посвіт, 2007. – 44 с. [42]
5. Третій міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile». Третя Всеукраїнська науково-практична конференція «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» (ДДПУ ім. І. Франка, 6–9 травня 2010 року): програма. Дрогобич: Посвіт, 2010. 36 с [46]
6. Шостий міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile». VI-а Всеукраїнська науково-практична конференція «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» та III-я міжнародна «Народно-інструментальне мистецтво на зламі ХХ–ХХІ століть» науково-практичні конференції (ДДПУ ім. І. Франка, 9–13 травня 2013 року): програма. Дрогобич: Посвіт, 2013. 80 с. [53]

Серед оркестрів, що були представлені на конкурсах найчастіше зустрічаються:

- студентський оркестр народної музики «Тернопільські хулігани» Тернопільського МУ ім. С. Крушельницької під керуванням Михайла Дмитришина. В репертуарі А. Вівальді (I ч. з Концерту g-moll), В. Вілли-Лобас (Арія із «Бахіани»), А. Шнітке (Менует і fuga), К.Мясков (Варіації на теми народних пісень), Г. Кукузенко («На берегах річки Міссіані», «В барі Н'ю Орлеана»), Й. Тамарін

(«Мисливський ряд»), А.П'яцолла («Грішний ангел», «Забуття»), Є. Дербенко («Старий мотив»), Ю. Зацарний («Бриньківський козачок»), Ю.Кіцила («Тернопільські хулігани», «Запрошення до кави») [20, с.35; 42, с.34; 53, с.59].

- Оркестр народних інструментів домро-балалаєчного складу Ужгородського МУ ім. Д. Задора. Художній керівник Світлана Стегней. Репертуар колективу komponується із творів А. Кос-Анатольського (Увертюра до опери «Заграва», Коломийка «Гонивітер» з балету «Сойчине крило»), Дж. Россіні (Увертюра до опери «Італійка в Алжирі»), Ф. Ліста (Ноктюрн «Мрії кохання»), Л. Колодуба (Фінал з «Карпатської рапсодії No 2», «Троїсті музики»), П. Чайковського (Інтродукція до балету «Лебедине озеро»), О. Холмінова («Присвячення»), обр. О. Дарбіня («Українська святкова»), А. Циганкова («Російська мозаїка»), Ю. Кукузенка (Хоровод), С. Ледовського (Фантазія на тему пісні «Кінь») та ін. [42, с.43; 46, с.32; 53, с. 71].
- Оркестр народних інструментів ім. В. Воєводіна Донецької ДМА ім. С.Прокоф'єва під керівництвом Артема Нижника. Репертуар: «Танець скоморохів» з музики до весняної казки М.Островського «Снігуронька», Фінал з Концерт d-moll П. Чайковського; «Циганські наспіви» П. Сарасате; Увертюра до опери «Квартал ангелів» М. Теодоракіса; «Мелодія» з к/ф «Високий перевал» М. Скорика; «Циганська рапсодія» та «Разсипуха» В. Грідіна; «Присвячення Астору Пяцолі» В. Зубицького; «Концерт-поема» для баяна з оркестром А. Рєпнікова; «Два кольори» О. Білаша до слів Д. Павличка; «Пісня про рушник» П. Майбороди до слів А. Малишка; «Я піду в далекі гори» на слова та музику В. Івасюка. [53, с.67].
- ансамбль народних інструментів «Мозаїка» Одеської обласної філармонії. Концертна програма різножанрова та різнопланова,

зокрема – твори С. Прокоф'єва («Фінал» з Сонати для ф-но No 7 «Precipitato»), К. Де-бюсі (Рух), Д. Лігеті («Musica precipitato No 8»), Р. Щедріна («Наслідування Альбенісу», «Гумореска»), А. Циганкова («Тустеп»), В. Власова («Бублички»), Є. Дербенка («Московський візник»), О.Сурових («Танець вітру», «Легенда», «Осілля», «Молодецький танець», «Парафраз на теми опери Кармен», «Варенички»), В.Королєвського (Концерт «Лабіринт» для баяна з камерним орк. II ч.), В. Грідіна (Парафраз на тему російської народної пісні «Утушка луговая», Парафраз на тему української народної пісні «Розпрягайте, хлопці, коней»), «Жарт Баха» із репертуару ансамблю «Терем-квартет» та ін. [53, с.60; 42, с.34].

- оркестр українських народних інструментів Львівської НМА ім. М.Лисенка під керівництвом Ярослава Олексіва. Репертуарну основу колективу складають твори Я. Олексіва (Українська фантазія, Лірична фантазія «Яворина»), А. Онуфрієнка (Фантазія), М. Стецюна («Калинонька»), А. П'яцолли («Смерть янгола», «Танго вулиць», «Забуття»), А. Кос-Анатольського (Полька з балету «Сойчине крило», «Решето і коломийка» із балету «Хустка Довбуша»), В. Радю («Вес-няна хора»), А. Бабаджаяна (Ноктюрн), Дж. Вільямса («Колискова» із фільму «Список Шиндлера»), М. Костильова («New Star» і «Lind Erebros» із саундтрека до комп'ютерної ігри «Аллоди Онлайн»), Дж. Хорнен, аранжування Дж. Мосс, перекладення Я. Олексіва «Сюїта на теми із фільму «Титанік»» [20, с.39; 42, с.33; 53, с.64].

Як бачимо, на сьогоднішній день в репертуарі українських народних оркестрів панує багатостильова палітра творів, що обумовлено, особливостями самої епохи постмодернізму. Дуже влучно, до речі, визначила естетику постмодернізму літературознавець І. Скоропанова: «постмодерністське мистецтво, ...що позбавлене

традиційного «я» - його «я» невизначене, нестабільне, без особистісне, виявляє себе шляхом комбінування цитації; втілює стан творимого хаосу...поєднує в собі те, що не поєднується, елітарне та еголітарне одночасно; тягнеться до маргинального, любить ходити «на межі», стирає межі між самостійними сферами духовної культури...завжди знаходить можливість вислизнути від будь-якої форми тотальності, всім видам виробництва воліє виробництво бажання, задоволення, гри» [8, с.5]

Отже, можна стверджувати, що оркестр українських народних інструментів – це багатовекторне явище, яке має потужний творчий потенціал, обумовлений широкою охопністю репертуару.

Загальну репертуарну специфіку оркестрів українських народних інструментів можна узагальнити за певними критеріями:

- перекладення для оркестру українських народних інструментів творів зарубіжних і українських класиків та композиторів ХХ століття (М. Калачевський «Романс», А. Хачатурян «Лезгинка», «Танець із шаблями» з балету «Гаяне», В.А. Моцарт Увертюра до опери «Директор театру», Альфред Шнітке Сюїта за повістю Миколи Гологя «Ревизька казка» - «Чиновники», Й. Брамс Угорський танець №5, А. Piazzolla «Libertango», «Oblivion», «Грішний ангел», «Забуття» та ін.) (див. Додаток Б)
- аранжування українських народних пісень та танців (В. Маруга. Варіації на тему української народної пісні «Садом, садом, кумасенько», М. Серета. «Фантазія» на тему української народної пісні «Летіла зозуля», Українська народна пісня в обробці для оркестру «Ой гиля, гиля гусоньки на став», В. Грідін Парафраз на тему української народної пісні «Розпрягайте, хлопці, коней».)
- оригінальна музика для оркестру українських народних інструментів (І. Ільїнський «Молода я, молода», Ф. Ластовецький

Херсонське награвання «Тетяна», Є. Гуцал. «Святковий марш», Ю. Кіцила «Тернопільські хулігани», «Запрошення до кави»)

- національна музика – оригінальні твори, фольклорні обробки та стилізації («Монгольська фантазія» Б. Шарави, японська пісня «Сакура», В.Семенов «Болгарська сюїта», Румунський народний танець «Жайворонок», А. Білошицький «Іспанська сюїта»)
- перекладення музики до кінофільмів (І.Дунаєвський. «Увертюра» до кінофільму «Діти капітана Гранта», Г. Гладков Галоп з кінофільму «12 стільців», А. Петров Вальс з кінофільму «Про бідного гусара замовте слово», Д. Шостакович. «Вальс» з музики до к/ф «Перший ешелон», Дж. Вільямс «Колискова» із фільму «Список Шиндлера»)
- естрадна, джазова, рок музика (переклади відомих пісень гуртів Deep purple, Queen, Eagles, Adele, The beatles, ABBA та ін.) (див.Додаток Б)

3.3. Творчий потенціал народних оркестрових колективів на Україні

Розуміючи специфіку складу оркестру українських народних інструментів, специфіку репертуару, можна стверджувати, що такі колективи мають великий творчий потенціал, бо їх діяльність спрямована на збереження національних цінностей, популяризацію національної культури в загальноєвропейському просторі, на піднесення духовності українського народу.

Звичайно, цей творчий потенціал необхідно підтримувати. Такою підтримкою можуть бути, на нашу думку, наступні аспекти:

- подальше ґрунтовне вивчення національної музичної спадщини (як вокальної так і інструментальної);
- створення нових аранжувань фольклорних зразків;

- при цьому брати до уваги регіональну особливість національного фольклору, не зупинятись тільки на одному з них;
- намагатись зберегти автентичність музичного матеріалу і його звучання, що користується великою популярністю серед слухачів у теперішній час;
- запроваджувати конкурси, фестивалі для популяризації національної культури;
- відчувати пульс часу і враховувати сучасні тенденції в розвитку музичного мистецтва;
- створювати оркестри українських народних інструментів у навчальних закладах, залучати до участі в них студентську молодь;
- співпрацювати з креативними, сучасними композиторами (на сьогоднішній день можна назвати прізвища І. Тараненка, Ю. Шевченка, І. Щербакова, Ю. Алжнева, А. Гайденка, М. Стецюна);
- проводити активну, насичену концертну діяльність, запроваджувати певні мистецькі проекти тощо.

Таким чином, саме такі дії будуть сприяти подальшому розвитку оркестрів українських народних інструментів в Україні, діяльність яких, в свою чергу, дають можливість зберегти національні надбання, фольклорні джерела, неповторність автентичного інструментарію і достойної інтеграції української музичної культури до світового культурного простору.

ВИСНОВКИ

Всебічно розглянувши в даній магістерській роботі таке явище як оркестр українських народних інструментів, і виходячи з поставлених завдань, зробимо висновки.

1. Історія розвитку народного інструментарія на Україні має дуже довгий шлях історичного розвитку. Він бере свій початок у трудовій діяльності народу, де використання первісних музичних інструментів мало прикладне і комунікативне значення та простягається до ХХ століття, коли відбувається тотальне вдосконалення інструментарію і використання його звучання набуває естетичного значення.

З розвитком інструментарію, відповідно, пов'язане і виникнення інструментальних ансамблів та оркестрів. Першим серед них був ансамбль «Троїсті музики», який потім став основним підґрунтям для виникнення сучасного оркестру українських народних інструментів.

2. Своєрідність оркестрового виконавства на українських народних інструментах полягає в об'єднанні в єдине органічне ціле великої кількості самобутніх музичних інструментів. Завдяки цьому досягається максимальне розширення звукового діапазону оркестру, з'являється можливість величезної динамічної градації, утворюється значний потенціал тембральної сфери в плані протиставлення та поєднання тембрів, знаходження нових тембрових барв тощо.

Тобто, оркестр українських народних інструментів завдяки своєрідним виконавським особливостям досягає повноцінного високохудожнього звучання і при цьому зберігає неповторний національний колорит.

3. Вивчивши репертуар провідних професійних українських народних оркестрів, а також репертуар, що представляють народні

колективи на конкурсних виступах, відзначимо, що він є дуже широким і різноманітним. Це обробки народних пісень та танців, оригінальні композиторські твори для народного оркестру, перекладення різноманітних класичних та естрадних п'єс, сучасний авангард тощо. Тобто, можна, навіть, сказати, що в плані репертуару народний оркестр є універсальним явищем.

4. Специфічною особливістю звучання творів, що виконуються оркестром українських народних інструментів є те, що всі вони, завдяки характерному тембровому забарвленню, своєрідним виконавським прийомам, набувають національно-специфічного звучання.
5. На сьогоднішній день в Україні працюють професійні, самодіяльні, та навчальні народні оркестри. Їх діяльність набуває все більшої популярності. Народні оркестри беруть постійну участь в різноманітних мистецьких заходах, проектах, концертних програмах. Їх діяльність спрямована на збереження і пропагування автентичної народно-інструментальної спадщини. До співпраці залучаються видатні виконавці, композитори, аранжувальники. В результаті розширення меж концертно-гастрольної практики, Україна виходить на світовий рівень. Особливої популярності і значущості набувають мистецькі конкурси, де беруть участь і народні оркестри. Це є неабиякою мотивацією для молоді, яка залучається до процесу культурного національного розвитку.

Отже, сучасні тенденції розвитку оркестрів українських народних інструментів продовжують примножувати національні музичні традиції, сприяють посиленню національної самосвідомості, гідності та усвідомленню свого коріння.

СПИСОК ВИКОРИТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алжнев Ю. Б. Звукообраз традиційного музикування в сучасному народно-інструментальному виконавстві (на прикладі «Кахтир-Концерту» Ю. Б. Алжнева для Національного оркестру народних інструментів України) *Культура України : зб. наук. пр. Сер. Мистецтвознавство. Харків : ХДАК, 2015. Вип. 51. С. 14 – 25.*
2. Алжнев Ю.Б. Роль міжетнічних взаємовпливів у розвитку народно-оркестрового виконавства. Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. Х. : ХДАДМ, 2016. Вип. 1. С. 5 – 12.
3. Баран Т. М. «Цимбали та музичний професіоналізм»: підруч. для вищих навч. закл. Львів : «Афіша», 2008. 224 с.
4. Богданов В. Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХ ст.: монографія. Харків: Основа, 2000. 344 с.
5. Восьмий Всеукраїнський Відкритий конкурс баяністів-акордеоністів «Візерунки Прикарпаття», ІХ-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі ХХ–ХХІ століть» (ДДПУ ім. І. Франка, 1–4 грудня 2015 року): програма. Дрогобич : Посвіт, 2015. 24 с.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
7. Гордійчук М. Фольклор і фольклористика: Зб. статей. К., 1979. 252 с.
8. Григорьев А.Ф. История музыкального образования: учебное пособие. Ставрополь: Ставролит, 2015, веб-сайт. URL: https://studopedia.ru/14_38093_razdel--osobennosti-razvitiya-otechestvennoy-muzikalno-obrazovatelnoy-praktiki-so-vtoroy-treti-XIX-do-kontsa-XIX-stoletiya.html
9. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти. К., 1967.

244 с.

10. Гуцал В. Грає оркестр українських народних музичних інструментів. К., 1978. 168 с.
11. Гуцал В. Інструментовка для українського оркестру народних інструментів. К., 1988. 79 с.
12. Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах. (Українська академічна школа): підруч. [для вищ. та серед. муз. навч. закл.]. К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2005. 420 с.
13. Давидов М. Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. К., НМАУ, 1998. 224 с.
14. Давидов М. Проблеми розвитку академічного народноінструментального мистецтва в Україні. К.: НМАУ ім. П.І.Чайковського 1998. 207 с.
15. Дейнега В. Методика перекладання симфонічних творів для оркестру народних інструментів: наук.-метод. видання. К.: НМАУ ім. П. Чайковського, 2008. 140 с.
16. Дейнега В. Музичний інструментарій як показник специфіки оркестру народних інструментів. Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського. К., 2002. Вип. 22. Кн. 8. С. 119–129.
17. Демуцький П. Українські народні пісні. К., 1954. 256 с.
18. Дразниця Л. Оригінальний репертуар оркестрів народних інструментів УРСР (1930 – 1970 рр.). Л., 1982. 89 с.
19. Другий Відкритий Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах «Поліський вернісаж» (м. Семенівка, 17–19 травня 2013 року): програма. Семенівка, 2013. 30 с
20. Другий Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. II-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі ХХ–ХХІ століть» (Дрогобич, 25–28 березня 2009 року): програма. Дрогобич: Пóсвіт, 2009. 40 с.

21. Єргієв І. Український «модернбаян» як феномен світового мистецтва : автореф. дис... канд. миства: спец. 17.00.02. – музичне мистецтво. Одеса, 2006. 20 с.
22. Жолдак Б. Музичні війни або талан Віктора Гуцала: Художньо-документальна повість. К., 2004. 416 с.
23. Іваницький А. Українська народна музична творчість: навч. по-сіб. К.: Музична Україна, 1999. 222 с.
24. Іванов Є. Академічне баянноакордеонне мистецтво на Україні (історичний аспект): автореф. дис... канд. миства: спец. 17.00.02. музичне мистецтво. К., 1995. 17 с.
25. Іванов П. Оркестр українських народних інструментів. К., 1981. 110 с.
26. Ільченко О. Народне оркестрове виконавство: аматорство і проблеми художності: монографія. К.: КДК, 1994. 107 с.
27. Ільченко О. Художні основи аматорського народно-оркестрового виконавства: автореф. дис.. докт. мистецтв.: спец. 17.00.03 музичне мистецтво. К., 1996. 60 с.
28. Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя. Збірник наукових праць. Випуск 11. Упорядник С.Д. Цюлюпа. Рівне: Волинські обереги, 2019. 164 с.
29. Кислинська В.В. Дитячі оркестри народних інструментів Харківщини Дипл. роб. ... магістра муз. мист.: 8.020205 — музичне мистецтво. Харків: ХДАК. 2006. 63 с.
30. Козицький П. Симфонічний ансамбль з українських народних інструментів в клубу «Металіст». Вісти. 1929. 24 лютого. С. 11.
31. Комаренко В. Український оркестр народних інструментів. К., 1960. 82 с.
32. Лисенко М. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень виконуваних кобзарем Вересаєм. К., 1978. 95 с.

- 33.Лисенко М. Народні музичні інструменти на Україні. К.: Мистецтво, 1955. 62 с.
- 34.Маринін І. Основні тенденції розвитку традиційного та академічного ансамблево-оркестрового виконавства в Україні. Молодь і ринок, 2012. №6. С.65-71
- 35.Марцинковський С. Л. Концертна практика: проблеми і розвиток. Музика. 1983. № 6. С. 19.
- 36.Марцинковський С.Л. Основи інструментування. Херсон: ХДУ, 2005. 179 с.
- 37.Марцинковський С. Л. Яким бути оркестрові? Музика. 1987. № 2. С. 13–14.
- 38.Мацієвський І. Ігри й співголосся. Контонація. Тернопіль: Астон, 2002. 170 с.
- 39.Незовибатько О. Українські цимбали. К.: Музична Україна, 1976. 56 с.
- 40.Нелюбов Р.М. Проблеми та перспективи колективного народно-інструментального музикування. веб-сайт. URL: http://znppo_2012_11_51.pdf
- 41.Пасічняк Л. Етапи становлення репертуару академічних народно-інструментальних ансамблів України ХХ століття. Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини: зб. матер. наук.-практ.конф. (Львів, 3 листопада 2005). Дрогобич: Коло. 2005. С.261-269
- 42.Перший Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. Міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі ХХ–ХХІ століть» (Дрогобич, 25–30 березня 2007 року): програма. Дрогобич: Пóсвіт, 2007. – 44 с.
- 43.Сідлецька Т.І. Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконавства України. Частина І. Навчальний

посібник. Вінниця: ВНТУ. 2011. 122 с.

44. Сідлецька Т. Еволюційні процеси складу українського оркестру народних інструментів. Академічне мистецтво оркестрів народних інструментів і капел бандуристів спеціальних музичних вузів України: Тези Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (2 грудня 2005р.). К., 2005. С.92.
45. Сідлецька Т. Шляхи і тенденції розвитку репертуар українського оркестру народних інструментів. Вісник ДАКККіМ: Наук. журнал. 2006. К.: Міленіум, 2006. С.69
46. Третій міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile». III-я Всеукраїнська науково-практична конференція «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» (ДДПУ ім. І. Франка, 6–9 травня 2010 року): програма. Дрогобич: П'світ, 2010. 36 с
47. Трофимчук О. Сучасні тенденції розвитку гуртових форм народно-інструментального музикування в Україні. Традиція і національно-культурний поступ: збірник наукових праць. Харків: НТУ «ХП». 2005. С.175-185
48. Хай М. Музично-інструментальна культура українців (фолкльорна традиція): монографія. К., 2007. 543 с.
49. Хащеватська С.С. Інструментознавство. Підручник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв III-IV рівнів акредитації. Вінниця, НОВА КНИГА, 2008. 256 с
50. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народ. Харків, 2002. 290 с.
51. Черкаський Л. Українські народні музичні інструменти: навчальний посібник. К.: ДАКККіМ, 2005. 264 с.
52. Шарабарин М.И. Обогащение тембрового колорита в произведениях для смешанного ансамбля народных инструментов. веб-сайт. URL:

<http://journalpmn.ru/index.php/PMN/article/viewFile/61/60>

53. Шостий міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile». VI-а Всеукраїнська «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» та III-я міжнародна «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX–XXI століть» науково-практичні конференції (ДДПУ ім. І. Франка, 9–13 травня 2013 року): програма. Дрогобич: Півсвіт, 2013. 80 с.
54. Шухевич В. Гуцульщина. Верховина, 1999. 45 с.
55. Юцевич Є., Безп'ятов Є. Оркестр народних інструментів. К.: Мистецтво, 1948. 110 с.

Додаток А

Етнографічний оркестр народних інструментів, що виступав на
XII Археологічному з'їзді у Харкові 1902 р.

Віктор Гуцал

Оркестр українських народних інструментів Дрогобицького музичного коледжу ім. В. Барвінського (худ. кер. Ю.Чумак)

Перший диск Оркестру українських народних інструментів ЛНМА імені М. В. Лисенка, 2014 рік

Український народний оркестр «Мамаї» Полтавської обласної філармонії
Художній керівник М.Жорновий

Вікторія Васильєва – художній керівник та диригент Народного оркестру народних інструментів МЦКМ м. Київ

На дві особи

ШАНОВНІ ДОБРОДІЇ!
 Маємо честь запросити Вас на благодійний концерт
 Лауреата Міжнародних та Всеукраїнських конкурсів,
 володаря Гран-Прі Міжнародного конкурсу «Музика світу» в Італії -
Народного оркестру народних інструментів
 Міжнародного центру культури і мистецтв профспілок України
 Художній керівник та головний диригент оркестру - заслужений працівник культури України
Вікторія Васильєва

Концерт відбудеться **16 квітня 2011 року о 17.00**
 у Великому залі Центру
 за адресою: м. Київ, 1, вул. Інститутська, 1
 (ст. метро «Майдан Незалежності» або «Хрещатик» з виходом на вул. Інститутська, 1)
 телефон для довідок: 278-67-43
ЛАСКАВО ПРОСИМО!

Оркестр української народної музики «Венцерада»
 Художній керівник – заслужений працівник культури України Кисіль В.І.

Відеозаписи

1. Я.Орлов Гопак. Виконує Національний академічний оркестр народних інструментів. Худ. кер. В. Гуцал
2. «Думка і козачки». Виконує оркестр українських народних інструментів Полтавської обласної філармонії.
3. Є.Адамцевич – В.Гуцал Запорізький марш. Виконує Національний академічний оркестр народних інструментів. Худ. кер. В. Гуцал
4. Є.Адамцевич – В. Гуцал Запорізький марш. Виконує Оркестр народних інструментів Дрогобицького музичного коледжу ім. В.Барвінського.
5. На концерті «Під покровом пісні» Руслана Лоцман в супроводі Академічного оркестру народної і популярної музики Українського радіо (Кер. Михайло Пікульський).
6. Місія нездійсненна. Виконує Національний академічний оркестр народних інструментів. Худ. кер. В.Гуцал
7. Адель Rolling in the deep. Виконує Національний академічний оркестр народних інструментів. Худ.кер.В.Гуцал
8. Національний академічний оркестр народних інструментів. Худ.кер.В.Гуцал.
9. Я.Олексів Lets run in jazz
- 10.Я.Олексів «Елегія» пам'яті Ярослава Мозіля